

Slovar slovenskih krajevnih imen.

Slovenskim domoljubom v premislek. — Spisal **Dragan Šanda**.

Usojamo si predlagati slovenskim domoljubnim učenjakom neko misel, katere izvršitev bi stala pač mnogo truda, in za katero bi se morali združiti naši najboljši strokovnjaki, a katere uresničenje bi bilo za nas največje važnosti. Mislimo na sestavo enciklopedičnega slovarja slovenskih krajevnih imen.

Da ta misel ni ne nova ne zastarela, nam kažejo mnogoteri poizkusi, kako razložiti krajevna imena slovenska, raztreseni po različnih slovenskih in nemških listih in znanstvenih knjigah. Valvasor ima v „Časti vojvodine Kranjske“ iz l. 1689. mnogo podatkov v tem smislu, na Koroškem je o tem pisal Jarnik v časopisih „Carinthia“ in „Kärntnerische Zeitschrift“, in še pred kratkim je izšel hvalevreden spis M. Žunkovičev: „Die Ortsnamen des oberen Pettauerfeldes“, ki se bavi edino le z razlago krajevnih imen. Nedavno se je tudi „Zgodovinska deželna komisija za Štajersko“ z velikim zanimanjem poprijela tega dela in poslala na župnišča posebno okrožnico za nabiranje krajevnih in vulgarnih imen.

Tudi mi Slovenci bi prav storili, da se lotimo enkrat odločno in sistematično tega dela.

Morda bi nam kdo očital, da začenjamo zidati hišo pri strehi, ko hočemo izvršiti nekaj, česar niso dohnali niti drugi narodi, dasi imajo več gmotnih in duševnih sredstev za to nego mi! Kajti navadno je preiskovanje krajevnih imen zadnji del jezikoslovne vede in baš eden najtežavnejših, ker preiskovavec ne sme jemati svojih dokazov samo iz jezikoslovja, ampak mora proučevati nebroj drugih okoliščin, ki vplivajo na izvor takih imen; na pomoč mora vzeti zgodopisje, starinoslovje, bajeslovje in razne druge vede. A vse te težkoče izginejo pred dragocenimi uspehi, ki bi jih dosegli, pretresujoč zbrano gradivo.

„Dom in Svet“ 1902, št. 10.

V krajevnih imenih je nakopičen zaklad pravadne slovenske zgodovine, ki ga je možno dvigniti le, ako je tvarina zbrana, da moremo z njo razpolagati na vse strani in jo pregledavati v vseh važnih ozirih vede in razvitka. Iz ene besede ne sledi še nič, kakor se iz enega telesnega dela ne more sklepati na druge. Podmena pa pridobi na jakosti in verjetnosti, ako jo neovržno potrjujejo druge, ter ji dajejo z raznimi vezmi in odnošaji do drugih okoliščin vrednost znanstvenega dokaza. Vso dalekosežno vrednost tega dela bi torej prav spoznali šele pri zbranem in porazdeljenem gradivu.

Glavna pridobitev bi bila značilnost različnega poznamovanja in posredna določitev našega narodnega značaja s primerjanjem istih pojavov pri drugih narodih. Nekdo je bil prvi, ki je dal krajem imena, in ta se je pri tem naslanjal na določene vplive in na načela, ki so različna pri raznih ljudeh, še raznovrstnejša pri celih narodih. Na tega je vplivala kakovost površja, pri drugem so odločevale lastnosti zemlje, tretji je videl tam le rastline, oni le vpliv podnebja. Bilo bi največjega narodopisnega pomena, da bi dohnali, kaj je vodilo Slovence, ko so dajali krajem imena. Tu bi mogli dohnati slovensko zamišljanje, ali z modroslovnim izrazom: slovensko fundamentalno apercepcijo. S tem bi se pojasnil marsikateri temni pojav našega duševnega življenja, obenem bi bil pa to tudi pomenljiv in znaten donesek k najnovejši modroslovni vedi: k narodnostni psihologiji (Völkerpsychologie). Kajti kakor se v vsakem posamezniku na poseben, individualen način razvija in javlja njegov življenjetvorni princip, ravno tako ima tudi duševno življenje skupine takih posameznikov neki poseben značaj, katerega najdemo, ako odštejemo nekatere nevažne zunanje vplive, ki prihajajo in izginjajo z

okolnostmi. S posebno jasnostjo se mora ta značaj videti iz poznamenovanja imen v obče, ker je to eden prvih pojavov umstvenega delovanja; saj so narodi dajali krajem imena večinoma takrat, ko so bili še na najstarejši stopnji svojega razvoja, preden so še vplivali nanje razni družabni, pravdni in državni odnošaji.

Poznamenovanje krajevnih imen je torej samo majhen del velike celote, v katero spada vse poimenovanje organskega in neorganskega stvarstva: živali, rastlin, rudnin, nebesnih pojavov in naprav človeške roke ter seveda tudi ljudi samih, kamor spadajo naša rodbinska, zlasti domača imena. Kaki rezultati gledé našega narodnega duha bi se mogli dobiti, ako bi razpolagali z vsem tem velikanskim, urejenim gradivom! To so za sedaj za nas idealne težnje, ker nimamo posebnih strokovnih slovarjev, kakor n. pr. Francozi. Dovolj, da smo naglasili, kako važno bi bilo tako delo.

Najlepši plodovi bi se pokazali najbrže pri raziskavanju rastlinskih imen, ki niso predstavljena ali po tujih prikrojena. Rastlinska imena, kot so: *božja milost* (*gratiola officinalis*), *bogova žlica* (*cyclamen europaeum*), *Devica Marije lasje* (*poa annua*), *hudičev bič* (*cuscuta trifolii*) dokazujejo nabožni značaj našega ljudstva; imena kakor *pasji rep* (*cynosurus cristatus*), *ptičje mleko* (*ornithogallum umbellatum*), *turška leča* (*collutea arborescens*) kažejo živo prispodabljanje z drugimi naravnimi pojavi. Da, v slovenščini nahajamo tudi celo abstraktna imena, kot so *dobra misel* (*origanum vulgare*), *materina dušica* (*thymus serpyllum*), *pasji stric* (*carduus acanthoides*), in to je za modroslovca tem bolj zanimivo, ker ta imena nasprotujejo doslej priznani resnici, da se je človeški um v pradavni dobi, ko si je ustvarjal jezik in z njim imena, naslanjal na konkretne stvari, na podatke svojih čutil. Vzemimo n. pr. zanimivo besedo *pasji stric*! Beseda *stric* se rabi tudi v slabem pomenu, in naši predniki so znano ime *hudi stric* (s pomenom zbadanja in tepenja) prenesli na rastlino in sicer samo za ostro njeno

listje ter ga po asociaciji podkrepili še s predstavo nevarnega psa. Toda to je samo ena zanimiva stran takega preiskavanja. Koliko različnih sklepov in podmen se nam nudi v premislek pri tisočerihi imenih! Isto velja o krajevnih imenih.

Raziskovavci se morajo pri razlagi prestaviti v ono prvotno dobo ljudskega razvoja, ko je človek presojal stvar kot tako, kakršna se mu je kazala brez primesi in drugih vplivov, na kolikor možno enostavnih in preprostih predstavah. Misliti si moramo, da je človek dal stvari ime v trenutku, ko je katerakoli njena značilna stran na dušo imenodajavca vplivala posebno močno. Popolnoma napačno bi bilo torej, kakor dobro pravi Žunkovič „iskati izvor imena v finesah, ki jih naravnim potem nastalo ime nikoli ni moglo imeti, ni vdajati se jezikoslovnemu dlakocepstvu, ki vede uprav na krivo stezo“. Treba je razkladati *iz* imen, ne *vanje*. Baš to pa je precej težavno našemu duhu, kateremu se pri vsaki novi predstavi vsiljuje toliko različnih idej in podmen.

Značilnost poznamenovanja in spoznavanje lastnega značaja bila bi ena važna, imenujmo jo modroslovna pridobitev teh preiskav. A po njih bi se nam tudi pojasnilo marsikatero zgodovinsko vprašanje.

Preiskavanje krajevnih imen je že samo po sebi tesno spojeno s spoznavanjem zgodovine. Pregledovati je treba arhive in urbarje pri veliki množini imen, ker je njihov postanek umljiv le v zgodovinskem razvoju. Kakor so pa zgodovinski dogodki zelo vplivali na krajevna imena, tako moremo obratno iz imen sklepati na historični razvoj sam. Nekatere dogodke, o katerih molči zgodopisec, nam more pojasniti edino le krajepisno ime. Mnogokrat bi morali poseči v prastaro dobo prvih naseljencev, ki so dajali krajem in rekam imena, in iz imen bi dokazovali, kdo je imenodajavec; večkrat se nahajajoča imena bi nudila, če ne dokaza, pa vsaj verjetno podmeno, da smo našli sledove izumrlih narodov, katerih v teh nikoli ne bi bili slutili. Zbrana in urejena

krajevna imena bi morda tudi posvetila v ono temno, nedognano uganko, katere narodnosti da so bili stari Panonci in Noričani, podjarmljeni po rimski oblasti. Razni zgodovinarji nam vsiljujejo in zatrjujejo mnenje, da je slovanstvo Panoncev nemogoča stvar. Sicer ne moremo naravnost dokazati nasprotno trditve, vendar pa so dejstva, ki se z omenjeno trditvijo nikakor ne dajo strniti. Kdo more zanikati, da ima ime Drave svoj izvor v slovenski koreniki *derem, dreti*? Nobeden učenjak ni našel enakega korena s takim pomenom v keltščini, kjer bi se k večjemu mogel nahajati. Pripomniti pa moramo seveda, da vse, kar se drugače ne dá razvozlati, pride Keltom na rovaš, menda zato, ker je keltski izmed starih jezikov najmanj znan. Ako pa zgodovinar prizna, da Rimljani tujih krajevnih imen v podjarmljenih krajinah nikoli niso izpreminjali, nego si jih samo prilagajali — kako naj potem razloži ime *Dravus fluvius*, ako ne reče, da je bil premagani narod v naših krajih slovanski? Iz tega pa bi moral sklepati, da so bivali Slovani tu že v tretjem stoletju po Kristusu. Kako naj sicer razloži izraz *strava* pri Hunih, ki ga omenja Šafařík, ko govori o pojedini za mrličem? Trstenjak govori tudi o posebnem pogrebnem običaju.

Morda bi ravno preiskavanje krajevnih imen potrdilo nazor, ki so ga izrekli že razni pisatelji, da so Slovani že pred Kristusom tu prebivali, pa podjarmljeni pod navalom močnejših naseljencev (Keltov, Germanov ali Cimbrov?) izgubili svojo individualnost ali pa se izselili v severne kraje; za to bi govorila Trstenjakova trditev, da se ime *ol* za pivo nahaja samo v Korotanu in v severnih slovanskih jezikih. Prihod Slovencev v naše kraje koncem šestega stoletja po Kr., ki je zgodovinsko dokazan, bi bil potem samo nov naval s severa! Krajevna imena bi gotovo nekoliko pojasnila to neprodirno temo.

V zgodovinskem oziru bi krajevna imena pojasnila tudi jako zanimivo stran našega razvoja, namreč tuje vplive! Ko bi določili obsežnost in razmerje tujih german-

skih in romanskih krajevnih imen v naših krajih, bi v zvezi z zgodovinskim raziskavanjem spoznali načine in sredstva, po katerih se je širil med nami tuji vpliv. Vlada nemškega viteštva po grajskih valpetih in tuja državna uprava sta brez dvombe zapustili neizbrisne sledove v krajevnih imenih. Sem spadajo takozvani „zgodovinski kraji“. Mnogo imen, katerim ne moremo najti nobenega pomena in ki baš zaradi svoje neumljivosti živé trdno naprej v naši tradiciji, bi se nam pokazalo z okvirom popolnoma novih okolnosti, in besede, ki so se trdovratno protivile vsaki razlagi, bi se nam hitro pojasnile. Posebno ob jezikovni meji bi nam dala obilo snovi za premišljanje načela, po katerih so slovenili ali ponemčevali.

Tretja, morda najvažnejša pridobitev bi sledila za jezikoslovje. Kolik besedni zklad sniva v krajevnih imenih! Koreni, ki se že davno ne rabijo več v navadni govorici ali v pismenem jeziku, so se določno ohranili v tem narodnem skladišču. Mnogokrat opazujemo pri krajevnih imenih poseben način, kako se spajajo in pridevajo predlogi k besednim deblom. Zanimivo je n. pr., da se rabijo tudi komparativi za legopisje, kakor omenja Žunkovič pri imenu „Starše“ (str. 24). Jezikoslovni zakoni asimilacije in dissimilacije, analogije in metateze bi dobili novo podlago; za vrednost in stopnjevanje samoglasnikov, za vplive polglasnikov in soglasnikov bi dobili določnejše obrise. Jezikoslovni pojav, ki ga sicer okrhajo druge okolnosti, ohranja najpogosteje svojo prvotno obliko v takih imenih, ki po sporočilu ostajajo večinoma neizpremenjena. Velikega pomena je tako preiskavanje za važnost in rabo naših obrazil. Na obrazilih sloni bodočnost, uglajenost in naravna finesa našega jezika. Vsakdo, ki čita stare in novejšje strokovne knjige ter primerja potem njih razloček, mora spoznati, da smo pridobili večinoma le na tem, da smo stara obrazila zamenjali z drugimi ali jih še celo podaljšali za eno obrazilo. Vsako, dasi v obsegu in pomenu skoro neznatno obrazilo, dá jako fin, le vajelemu ušesu občuten raz-

biralne pole po župnijah. Gospodje župniki, učitelji in drugi izobraženi domoljubi, ki jim je ležeče na prospehu domače vede, bi pač mogli nabrati ogromno gradiva. Tudi naše dijaštvo bi gotovo rado pomagalo pri tem koristnem delu. Osrednji odbor bi sprejemal nabrano gradivo in ga poverjal strokovnjakom, da ga pregledajo, uredé in razložé.

Vzorec za nabiralne pole bi se lahko priredil po omenjenih polah „Zgodovinske deželne komisije za Štajersko“. Opomniti pa moramo, da ne zadostuje, če se zberó samo imena vasi, trgov in mest; ampak treba je zabeležiti imena vseh hribov, dolin, duplin, potokov, rek, sotesk, močvirij, njiv,

polj itd., — z eno besedo: vse, kar ima lastno krajepisno ime. Vedno naj se pristavi tudi, kako izgovarja ljudstvo dotično ime in kako si razlaga njegov pomen.

Vrednost gradiva je odvisna od marljivosti, spretnosti in navdušenosti nabiravcev. Važnost in pomen pa dobi to gradivo seveda šele s trenutkom, ko se znanstveno predela.

Apelirati moramo pač na narodno čustvo in na domorodno misel našega izobraženstva, ki mu gre do srca razvoj slovenske vede. Čimbolj nam grozé tuje sile in nasprotni navali, tem večja bodi naša znanstvena in prosvetna zaslomba!

Vaška idila.

Kaj postajajo ob vodi
 že zapóred tri večere,
 kaj ugibljejo pritajno
 vnuke, matere in hčere?

Stara pesem . . . To nedeljo
 vrgli so novico z lece,
 da priletna Tona z Vrha
 vdovca jemlje s tropom dece.

„Sam hudiman jo je zmotil“,
 sodba Tepkove je Mice,
 „sam hudiman jo je zbegal,
 ker sovraži nas, device!“

„Eh, pogače je presita“,
 Kovačica se namuzne,
 „naj le skusi, saj še moke
 manjkalo ji bo koruzne!“

Kihajo s strani dekleta:
 „Bog daj pamet stari kósti!
 Mari ni nas za možitev
 mlajših, lepših, več kot dosti?“

Prisluškuje črednik Luka —
 mož ne čuje več natanko —
 prisluškuje pikrim sodbam
 pa razreši jim uganko:

„Kaj ne veste, ve dekleta,
 kaj ne umete, ve žene,
 da užgó se veje suhe
 stokrat rajši kot zelene?“ . . .

Pljuska voda ob koritu
 enolično vse večere,
 samši hodijo zajemat
 snahe, matere in hčere.

Jož. Volc.